Нетробчук І. М.[1], Забокрицька М.Р.[1], Хільчевський В.К.[2]

ВОЛИНСЬКЕ ПОЛІССЯ: МЕЖИРІЧЧЯ ЗАХІДНОГО БУГУ ТА СЛУЧІ - ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТА ЇХНЄ ВИКОРИСТАННЯ

[1] Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
iryna.nim@gmail.com, mirazabor@ukr.net
[2] Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
hilchevskiy@ukr.net

Волинське Полісся – фізико-географічна область Українського Полісся, що знаходиться між річками Західний Буг та Случ і займає більшу частину Волинської та північно-західну частину Рівненської областей. Більша частина Волинської області знаходиться в межах Волинського Полісся.

Найважливішими природними ресурсами Волинського Полісся є: *мінеральні, водні, земельні, лісові та мисливсько-рибальські ресурси.* Вони формують переважно сільськогосподарський напрям економіки Волинського Полісся. Розглянемо деякі з них.

Мінеральні ресурси в надрах регіону формуються завдяки геологічній будові, гідрогеологічним умовам та рельєфу. Вони представлені покладами торфу, цементної та цегельно-черепичної сировини, піску для будівельних робіт і виробництва скла, сапропелю, торфових грязей та мінеральних лікувальних вод [1].

Паливні корисні копалини Волинського Полісся представлені родовищами торфу, що становить – 27,4 % від усіх запасів України. В області виявлено і розвідано 110 родовищ торфу із запасами 161,43 млн т. Найбільші родовища торфу знаходяться в долині Прип'яті та її правих приток – Турське, Поліське, Цирське, Троянівське, Сойне, Журавичі, Мощенське та ін. Глибина залягання торфу сягає від 1 до 5 м. Торфобрикети використовуються як паливо, для одержання технічного спирту та інших хімічних продуктів.

Будівельна сировина досить поширена на Волинському Поліссі. Вона представлена розвіданими родовищами будівельних пісків, які поширені в Шацькому, Камінь-Каширському, Любомльському, Ковельському та Рожищенському районах. У Маневицькому районі розвідане і розробляється Малоосницьке родовище будівельного базальту, запаси якого становлять 18 млн м^3, що становить 12 % від запасів в Україні. У Старовижівському, Турійському, Ковельському, Рожищенському та Ківерцівському районах розвідано родовища високоякісної крейди.

В озерах області зосереджені великі запаси сапропелю, що використовується як фосфатно-вапнякові добрива, у ветеринарії,

підгодівлі худоби, в косметичній промисловості та медицині. Поклади сапропелю містяться більш як у 176 озерах, у яких виявлено 64 млн т запасів сапропелю. Найбільша кількість запасів сапропелю зосереджена в озерах Ратнівського, Турійского, Шацького, Любомльского та Старовижівського районів [2].

Водні ресурси Волинського Полісся представлені річками, озерами, ставками, водосховищами та підземними водами..

Волинське Полісся вирізняється густою гідрографічною мережею та великою кількістю озер. Найбільшими річками краю є р. Прип'ять (басейн Чорного моря) з притоками Турія, Стохід і Стир. Вздовж західної межі області протікає р. Західний Буг (басейн Балтійського моря) з притокою Луга. Усі вони течуть з півдня на північ, що пов'язано з незначним зниженням поверхні області. Поліські річки мають невеликий похил 0,27-0,40 м/км, розширені заплави, в яких навесні після повені залишаються тимчасові озера. Особливістю цих рік є дуже повільна течія 0,1-0,2 м/сек.

Середня густота річкової мережі в басейні р. Прип'ять коливається в межах 0,25-0,47 км/км^2, а в басейні Західного Бугу – 0,22- 0,35 км/км^2. Річки живляться атмосферними опадами і підземними водами. Рівневий режим річок відзначається чітко вираженими весняними повенями та зимовою і літньою меженню.

Озерні ресурси Полісся представлені 223 озерами. Розподіл озер за басейнами річок досить нерівномірний. Чимало їх знаходиться у басейнах Прип'яті (77 - площею 6396,6 га) і Турії (70 - площею 1099,9), в басейні Західного Бугу – 39 (7069,8 га), Стоходу – 30 (398,8 га), Стиру – 12 (97,2 га), Вижівки – 4 (31,3 га). За походженням озера поділяють на карстові, льодовикові й заплавні. Останні переважають в долинах річок Прип'яті, Турії, Стоходу.

Найбільшими серед озер є водойми Шацької групи (28 озер), що розташовані в басейні р. Західний Буг. Площа цих озер коливається від 0,01 км^2 до 26,21 км^2. Виконана типізація Шацьких озер за площею водного дзеркала згідно вимог Водної рамкової директиви Європейського Союзу показала, що тут немає дуже великих озер, але є 2 великих озера (Світязь і Пулемецьке). В цілому, за площею Шацькі озера поділяються наступним чином: великі - 7 %; середні - 22%; малі – 18 %; дуже малі – 53 %. Тут знаходиться найглибше в Україні озеро Світязь (58,4 м) [3].

Значення території Шацького поозер'я у міжнародному природоохоронному контексті зросло з наданням їй статусу трилатерального транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». Його створення розпочалося в 2002 р., коли ЮНЕСКО надало статус біосферного резервату Шацькому національному природному парку (Шацький біосферний резерват), а в Польщі – національному парку «Поліський» (Поліський біосферний резерват). У 2004 р. статус біосферного резервату в Білорусі отримав державний

ландшафтний заказник «Прибузьке Полісся». У 2012 р. рішенням Міжнародної координаційної ради програми «Людина і біосфера» ЮНЕСКО в Парижі було утворено транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» на території України, Польщі та Білорусі. Транскордонним статусом ЮНЕСКО підтвердило виняткову природну цінність території у збереженні біорізноманіття в Європі і в світі. В 1995 р. водно-болотні угіддя Шацького національному природному парку в рамках Рамсарської конвенції віднесені до територій міжнародного значення, як середовище існування водоплавних птахів [3].

У басейні Прип'яті найбільшими є озера Люб'язь, Біле, Турське, Оріхове. Значна кількість озер знаходиться у межиріччі Турія-Стохід, Стохід-Стир. Береги більшості з них заболочені. Осушувальні роботи часто призводили до значного обміління озер, особливо невеликих за площею. Інколи меліорація спричиняла зникнення таких озер.

Отже, загальні запаси водних ресурсів формуються здебільшого за рахунок місцевого і транзитного річкового стоку, а це становить, відповідно, 1964 і 3820 млн м^3 на рік. На 1 км^2 площі в середньому за рік припадає 97,2 м^3 стоку, що майже вдвічі більше, ніж для України в цілому. Основними водокористувачами регіону є житлово-комунальне господарство, промисловість (переважно харчова), сільське господарство. Таким чином, запаси поверхневих вод області достатні для їх використання на різні потреби. Використання водних ресурсів у Волинській області є раціональним, водний баланс бездефіцитним.

Земельні ресурси - основа розвитку сільського господарства. У структурі земельного фонду Волинської області найбільшу частку 46 % становлять сільськогосподарські угіддя, під лісами та лісовкритими площами зайнято 39 %, відкриті заболочені землі – 6 %, забудовані землі – 3 %, землі під водою – 2,2 % та 0,8 % припадає на інші землі. Найбільшу частку у структурі сільськогосподарських угідь займають орні землі – 27 %, багаторічні насадження – 0,3 %, сіножаті – 7,2 %, пасовища – 11,5 %. Отже, на розподіл основних складових частин сільськогосподарських угідь впливає низинний рельєф, панування дерново-підзолистих грунтів, обводненість, заболоченість і висока лісистість території. Тому поліські райони характеризуються низькою часткою освоєності, де вона коливається від 31,1 % в Шацькому до 36,4 % в Камінь-Каширському районах і розораності території – від 14,5 % в Шацькому до 23 % в Любомльському районах. Останніми роками спостерігається зростання площ сіножатей і пасовищ, що позитивно впливає на раціональне використання всіх земельних ресурсів [2].

Ліси поліських районів займають площу 629,4 тис. га. Найбільш заліснені Маневицький, Камінь-Каширський, Ківерцівський, Любомльський, Ковельський і Любешівський райони. Відсоток лісистості тут становить майже 45 %. Склад лісів відзначається переважанням молодняків і насаджень середнього віку за відносно невеликої площі пристигаючих, стиглих та перестійних деревостанів.

У лісовому фонді області основне місце належить хвойним насадженням (64,5 %) з переважанням сосни (64 %). Питома вага деревостанів з пануванням твердолистяних порід становить 9,7 % і м'яколистяних – 25,8% від вкритої лісом площі. Найпоширенішими породами у лісах є сосна, дуб, береза, чорна вільха, осика і граб [2].

Мисливсько-рибальські ресурси. Ліси є кормовою базою для формування мисливських ресурсів. Мисливські господарства Волинського Полісся займають площу 1 068 тис. га. Вони розміщені переважно в польовій та водно-болотній частині області, що займає поліські райони, й спеціалізується переважно на проведенні полювання не пернату й хутрову дичину. Найбільше мисливських угідь зосереджено у Камінь-Каширському, Маневицькому, Ківерцівському, Любешівському, Любомлському, Ратнівському і Турійському районах.

Волинське Полісся – озерний край, що може сприяти наявності рибних ресурсів. У водоймах переважають основні види риб: короп, карась, товстолобик, щука, лящ, лин, судак. Трапляється вугор, розводять форель. І хоча видове біорізноманіття іхтіофауни водойм Полісся багате, все ж запаси рибних ресурсів тут малі й рибопродуктивність низька. Це пов'язано з природними чинниками (часті перепади температури, особливо в нерестовий період) [1].

Отже, здійснений аналіз природних ресурсів Волинського Полісся засвідчує наявний потенціал корисних копалин, водних, земельних, лісових, мисливсько-рибальських ресурсів. Проблемою сьогодення є всебічний аналіз природних ресурсів, їхня оптимальна оцінка і раціональне використання з відповідними екологічними засторогами.

Список використаних джерел:

1. Зузук Ф. В., Нетробчук И.М. Природные ресурсы Волынского Полесья в пределах Волынской области и проблемы их использования // Проблемы рационального использования природных ресурсов и устойчивое развитие Полесья: сб. докл. Междунар. научн. конференции. Минск, 2016. Т.1. С. 232−236.
2. Природні ресурси Волинської області / Ф.В. Зузук, С.С. Кутовий, Л.В. Ільїн та ін. // Наук. вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер. Географія. 2009. № 37. С. 29-42.
3. Хільчевський В.К., Забокрицька М.Р. Основні аспекти морфометрії та гідрохімії Шацьких озер // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія, 2020. № 3(58). С. 92-100. DOI: https://doi.org/10.17721/2306-5680.2020.3.9